

УДК 336.713.717

Посилення ролі кредитної політики банків у механізмі кредитного забезпечення

Олена Анатоліївна Криклій,
доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми),
кандидат економічних наук, доцент

Олена Валентинівна Крухмаль,
доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Визначено, що на сучасному етапі розвитку банківської системи України особливої актуальності набуває питання вдосконалення кредитної політики банків, оскільки вона є вагомим складовим механізмом кредитного забезпечення суб'єктів господарювання. Розкрито сутність кредитної політики банку та механізм її формування і реалізації. Охарактеризовано зміни, що відбулись у кредитній політиці банків України.

Ключові слова: банк, кредитна політика банку, механізм розробки і реалізації кредитної політики банку.

Постановка проблеми. Сучасний стан більшості банків України негативно впливає на економічний розвиток країни, оскільки фактичне зупинення кредитування виробництва, зокрема на інвестиційні потреби, не створює передумов для розширеного відтворення.

Дані про розвиток банківської системи свідчать, що до початку 2013 року загальні активи банківської системи України перевищили 1,267 трлн грн. У процентному відношенні до ВВП вони збільшились із 21,83% у 2000 році до 80% до початку 2013-го (рис. 1).

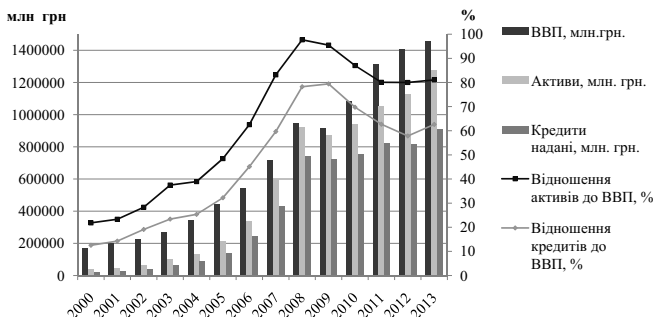

Рис. 1. Динаміка основних показників банківської системи України порівняно з ВВП за період з 01.01.2001 до 01.01.2014

За цим показником Україна значно відстає як від розвинених країн, так і від країн постсоціалістичного табору. Так, у країнах Центральної і Східної Європи банківські активи у відсотках до ВВП становлять: в Угорщині – 128%, Естонії – 115%, Латвії – 158%, Словенії – 163%, Чехії – 124%; у провідних економічно розвинених країнах: Великобританії – 535%, Канаді – 200%, Швейцарії – 483%, в Японії – 192 відсотки.

Частка кредитного портфеля в активах банків України є достатньо високою і за період 2000–2012 рр. зросла з 12,52% у 2000 році до 72,27% на початок 2013-го.

Незважаючи на значну частку кредитів в активах банків, не можна говорити про якісне зростання ролі банків у механізмі кредитного забезпечення економіки. Кредити банків нефінансовим організаціям і населенню (у відсотках до ВВП) у розвинених країнах становлять 100–250%.

В Україні максимальне значення цього показника становило 77% станом на початок 2009 року, на початок 2013-го воно знизилось до 56% (рис. 2).

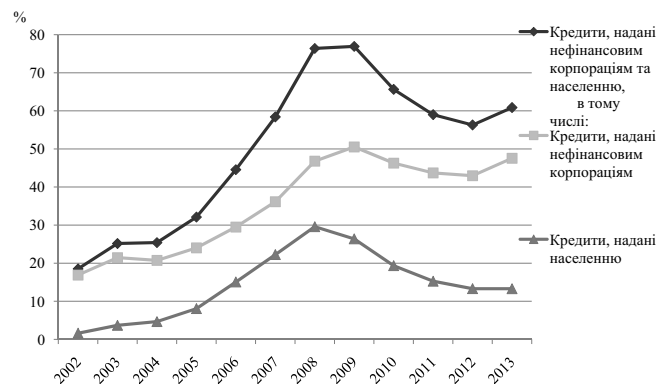

Рис. 2. Динаміка банківських кредитів нефінансовим організаціям і населенню (у відсотках до ВВП) за період з 01.01.2001 до 01.01.2014

Система руху капіталу, організована банками України, не може задовольняти потреби нефінансового сектору: якщо кредити, надані нефінансовим організаціям, щодо ВВП у розвинених країнах становлять 145–160%, то в Україні цей показник станом на 01.01.2014 – лише 47,6%. При цьому зауважимо, що якщо в докризовий період (до початку 2009 року) темпи приросту кредитних вкладень банків перевищували темпи приросту ВВП, то в період 2010–2013 років вони були значно нижчими.

Отже, на сучасному етапі розвитку банківської системи України перерозподільна функція кредиту

не реалізується повною мірою. У таких умовах особливої актуальності набуває питання вдосконалення кредитної політики банків, адже від того, наскільки ефективно банки будуть реалізовувати кредитно-інвестиційну функцію, залежатимуть темпи відновлення економіки країни і макроекономічна стабілізація.

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо, що вдосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банків України є актуальним і має практичне значення для кредитного забезпечення підприємств та регіонів і стимулювання економічного росту в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження сутності кредитного механізму та дієвості його впливу як на макроекономічному (позитивний вплив на досягнення конкретних цілей кредитної політики, які визначаються економічним розвитком держави), так і на мікроекономічному (вплив на узгодження інтересів суб'єктів кредитування) рівнях зробив І. С. Гуцал. Наукове підґрунтя дослідження кредитного забезпечення суб'єктів господарювання та його механізму сформоване О. В. Дзюблюком і О. Л. Малаховою.

Значний внесок у дослідження сутності поняття «кредитна політика банку», визначення її видів, функцій, механізму формування та реалізації зробили О. Д. Вовчак, І. С. Гуцал, О. В. Дзюблюк, В. Д. Лагутін, О. І. Лаврушин і Г. С. Панова; науковий доробок яких став базою для досліджень У. Р. Байрама, Т. В. Грищенко, О. А. Падалко, Н. В. Жукової, І. В. Карбівничого, О. О. Любар, Т. В. Майорової, М. М. Новосельцевої, С. М. Подік, А. П. Питьєвої, Т. В. Родічевої та інших.

У роботах Х. ван. Грюнінга і С. Брайовича Братановича, Дж. Ірлі, Б. Койла, Б. Мохана, П. Роуза, А. Саундерса, Д. Н. Сімсона і Г. Х. Хемпеля, Дж. Сінкі, С. Фішера проведено дослідження управління кредитним ризиком банку та обґрунтовано, що ключову роль у зростанні його рівня відіграє неефективна кредитна політика. Зазначеними вище та іншими науковцями визначено основні елементи кредитної політики банку, до складу яких віднесено регламентацію процедур надання кредитів та їх моніторингу, правила оцінки кредитоспроможності позичальників і механізми роботи із забезпеченням; здійснено дослідження впливу кредитної політики банків на економічне зростання країни.

За всієї значущості розробок вітчизняних і зарубіжних науковців слід зазначити, що недостатньо розкритими залишаються питання, пов'язані з теоретичними засадами і практичними аспектами формування кредитної політики банку (принципи формування, фактори, що впливають на формування кредитної політики банків, особливості формування кредитної політики банків України в сучасних умовах, роль конкретних підрозділів банків у процесі створення кредитної політики, порядок їх взаємодії).

Тому необхідним є узагальнення теоретичних підходів і практичного досвіду формування та реалізації кредитної політики банків, у тому числі в умовах економічної нестабільності, що дозволить визначити орієнтири для подальшого її розвитку і вдосконалення.

Метою статті є визначення впливу кредитної політики банків України на ефективність кредитного забезпечення суб'єктів господарювання і розробка заходів щодо підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного підходу до визначення як поняття «кредитне забезпечення», так і «механізм кредитного забезпечення» в науковій літературі не сформовано. Ми погоджуємось із визначенням механізму кредитного забезпечення суб'єктів господарювання, запропонованим О. Л. Малаховою, під яким вона пропонує розуміти сукупність практичних заходів центрального банку та послідовності дій банків щодо спрямування тимчасово вільних грошових ресурсів у їх виробничу діяльність [3].

Механізм кредитного забезпечення на рівні центрального банку вона запропонувала розглядати як сукупність заходів і важелів грошово-кредитного регулювання, нагляду і контролю діяльності банків, що визначають загальне спрямування ресурсів банків на кредитне забезпечення підприємницької діяльності [3].

Вважаємо, що визначальну роль в активізації кредитної активності банків повинна відігравати ефективна кредитна політика банків, що визначає базові засади управління кредитним ризиком та організації кредитного процесу. Це, у свою чергу, визначає рівень забезпечення кредитними ресурсами суб'єктів господарювання і вплив на їхню ділову активність.

За результатами проведеного дослідження визначено, що єдиного розуміння поняття «кредитна політика банку» не сформовано, у найбільш загальному розумінні її слід розглядати як складову банківської політики, що визначає цілі діяльності на ринку кредитних послуг і стратегії їх досягнення.

Кредитна політика банків України протягом періоду функціонування банківської системи зазнавала значних змін і розвитку, а її ефективність суттєво впливала на кредитне забезпечення суб'єктів господарювання.

Важливість кредитної політики щодо забезпечення ефективної кредитної діяльності банків визначено у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Б. Койл провів дослідження управління кредитними ризиками банку і визначив, що ключову роль у зростанні їх рівня відіграє неефективна кредитна політика. Сеппала, Фланнері і Раган зазначають, що якісна кредитна політика сприятиме поліпшенню пруденційного нагляду за якістю банківських активів, сформує набір мінімальних стандартів щодо оцінки ризиків, ціноутворення, андеррайтингу кредитів, визначення і регулювання проблемної кредитної заборгованості. Цієї позиції дотримується і Сіммонсон.

Саме неправильно визначені цілі діяльності банків на ринку кредитних послуг, що призвели до зростання рівня стратегічного ризику, на нашу думку, були однією з причин банківської кризи в Україні. Найбільш важливими стратегічними прорахунками банків у докризовий період було невинуватене зростання обсягів кредитування (так званий «кредитний бум») та освоєння нових ринкових ніш, перш за все іпотечного кредитування.

На можливість реалізації кредитної політики банків впливають наявні в банку ресурси (фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні), технології, що забезпечують досягнення поставлених цілей, включаючи спроможність менеджменту банку ефективно їх використовувати.

Важливим для формування якісної кредитної політики банку є визначення того, чи достатньо ресурсів банку для досягнення цілей, визначених у його кредитній політиці. Деякі з елементів ресурсів визначаються можливостями швидкої трансформації в часі і можуть бути підпорядковані цілям кредитної політики (наприклад, упровадження інноваційних технологій, відповідна підготовка кредитних менеджерів). Інші ж елементи ресурсів мають менші можливості трансформації в часі внаслідок ринкових обмежень, недостатності фінансових ресурсів та з інших причин (наприклад, збільшення розміру статутного капіталу, значне збільшення матеріально-технічної бази). Тому цілі кредитної політики та механізм її реалізації повинні враховувати ресурсні обмеження нарощування внутрішнього потенціалу банку.

За результатами проведеного дослідження визначено, що значна кількість банків України в докризовий період розробляла і реалізовувала кредитну політику, не маючи для цього достатнього ресурсного забезпечення. Найбільший розрив ресурсів, на нашу думку, був наявний:

у *фінансових ресурсах*: банки розвивали іпотечне кредитування, не маючи для цього ресурсів відповідної строковості, що призвело до дефіциту ліквідності;

у *трудових ресурсах*: банки пропонувати позичальникам більш складні кредитні продукти, можливі ризики яких були недостатньо досліджені. За браку достатньої кількості кваліфікованих кадрів для розробки системи оцінки ризиків для складних кредитних продуктів банки наражалися на додаткові ризики.

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо, що кредитна політика банків має двоякий вплив на кредитне забезпечення суб'єктів господарювання. По-перше, вона прямо впливає на вибір банками цільових груп позичальників за видами економічної діяльності, характерними галузевими ознаками й географічним положенням, продуктами кредитування тощо. По-друге, неефективна кредитна політика призводить до зростання рівня кредитного ризику, збільшення обсягів проблемної заборгованості, що відволікає ресурси банку в резерви на покриття можливих втрат, унаслідок чого зменшується кредитний потенціал банку.

Ураховуючи зазначене вище, вважаємо, що значного вдосконалення потребує механізм формування й реалізації кредитної політики банків України.

Кредитна політика банку щодо її формування та реалізації – це структурно-функціональна цілісність пов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів і механізму), взаємодія яких дозволяє визначити стратегію і тактику діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Механізм формування кредитної політики запропоновано визначати як сукупність організації та технології.

Організація формування кредитної політики банку – сукупність прийомів і методів раціонального поєднання елементів керівної підсистеми (суб'єктів управління) із внутрішніми факторами, що впливають на формування кредитної політики в часі та просторі.

Формування і затвердження кредитної політики здійснює правління із попереднім схваленням кредитним комітетом. Відповідальність за своєчасний перегляд кредитної політики, її відповідність банківській політиці, поточним цілям і завданням банку несе правління. У розробці кредитної політики беруть працівники виконавчого підрозділу з ризик-менеджменту та інших структурних підрозділів банку, задіяних у процесі кредитування, зокрема органи, які приймають ключові рішення щодо кредитної діяльності (спостережна рада, правління і кредитний комітет).

Для забезпечення реалізації кредитної політики в банку повинно бути сформовано необхідне організаційне забезпечення. Виконавчий підрозділ банку з ризик-менеджменту проводить комплексну оцінку ризиків, що властиві проектам, здійснює моніторинг кредитних ризиків на рівні позичальника, груп компаній і кредитного портфеля. Юридичний департамент здійснює юридичну експертизу документів щодо позичальників і майна, запропонованого в забезпечення, на предмет наявності / відсутності юридичних ризиків і відповідності чинному законодавству України. Департамент банківської безпеки здійснює накопичення, аналіз та використання інформації про загрозу кредитній діяльності, репутації позичальників, їхніх гарантів і поручителів. Здійсненням і супроводженням кредитних операцій займаються департаменти корпоративного й роздрібного бізнесу. Бухгалтерський облік кредитних операцій здійснює департамент з оформлення банківських операцій. Оцінку заставного майна проводять незалежні суб'єкти оціночної діяльності, а його моніторинг – виконавчий підрозділ банку з ризик-менеджменту, департамент корпоративного і роздрібного бізнесу, відділення. Роботу з проблемними активами проводить департамент з питань роботи з проблемними кредитами.

Технологія формування кредитної політики – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз і контроль факторів, що впливають на неї, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на них, у результаті чого забезпечується досягнення цілей і завдань кредитної політики банку у визначений проміжок часу.

На підготовчому етапі здійснюється аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на кредитну діяльність банку, сприяють або перешкоджають реалізації кредитної політики банку із застосуванням інструментарію стратегічного аналізу та економіко-математичного моделювання.

На формування і можливість реалізації кредитної політики банку впливають внутрішні (цілі діяльності банку на ринку, наявність та якість фінансового, кадрового, організаційного, технологічного та інформаційного забезпечення) і зовнішні фактори непрямого (політичні, економічні, соціальні, правові та техно-

логічні) і прямого (банківське регулювання і нагляд, грошово-кредитна політика і стан ринку кредитних послуг) впливу.

Обов'язковим, на нашу думку, є формування прогнозу щодо зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища та визначення їхнього можливого впливу на реалізацію кредитної політики банку.

Визначено такі основні зовнішні фактори, які повинні враховуватися при формуванні кредитної політики банків України: складність політико-правового поля функціонування банків і позичальників; невизначеність можливого розвитку світових фінансових і сировинних ринків, що сформує значну варіацію показників економічного розвитку України у 2013–2015 рр.; залежність фінансового стану позичальників від кон'юнктури на світових товарних і сировинних ринках; можливість погіршення ситуації на ринку праці; зростання обсягу державного боргу і витрат на його обслуговування при збереженні необхідності в нових запозиченнях; значна питома вага у витратній частині державного бюджету поточних першочергових витрат, які не підлягають скороченню, а також витрат на фінансування опосередкованого бюджетного дефіциту; негативне сальдо торговельного балансу, що негативно впливає на платіжний баланс і показники зовнішньої ліквідності; грошово-кредитна політика НБУ, спрямована на відновлення кредитування реального сектору економіки; посилені вимоги банківського нагляду.

Для ефективного формування кредитної політики банків України в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища необхідними є аналіз і прогнозування загроз її реалізації, що генеруються ним, із подальшою розробкою комплексу заходів, спрямованих на усунення або локалізацію впливу загроз.

На другому етапі визначають цілі кредитної політики банку, які ми запропонували поділяти на стратегічні (система довгострокових цілей кредитної діяльності, що визначаються банківською політикою) і тактичні (система середньострокових цілей кредитної діяльності, досягнення яких забезпечує реалізацію стратегічних цілей).

Важливим елементом кредитної політики банків є її принципи, які за результатами проведеного дослідження запропоновано поділяти на загальні і специфічні. До першої групи принципів віднесено наукову обґрунтованість, оптимальність, ефективність і системність. До другої – забезпечення зв'язку кредитної політики з банківською політикою, дотримання правових норм державного регулювання кредитної діяльності, внутрішньої збалансованості окремих напрямів кредитної політики в часі; регіональному розрізі, гнучкості кредитної політики; урахування у процесі розробки кредитної політики стану зовнішнього середовища і внутрішнього потенціалу та можливостей розвитку банку; сегментація напрямів кредитної політики за основними формами і видами кредитної діяльності.

На основі сформованої системи цілей з урахуванням принципів здійснюється вибір виду кредитної політики банку. При дослідженні цього питання науковці виділяють значну кількість класифікаційних ознак,

головними з яких є: суб'єкти кредитних відносин, форми кредиту, строки, рівень ризику, цілі, тип ринку, географія, галузева спрямованість, забезпеченість, ціна кредиту, методи кредитування, ступінь реалізованості тощо.

Для практичних засад важливе значення має виділення видів кредитної політики банку з позиції співвідношення рівня дохідності і ризику кредитної діяльності. За зазначеним підходом переважна більшість науковців виділяють консервативний, агресивний і поміркований види кредитної політики банку. Консервативний вид кредитної політики банку спрямований на мінімізацію кредитного ризику, що визначає пріоритет у здійсненні його кредитної діяльності. Поміркований вид кредитної політики характеризує типові умови її здійснення відповідно до загальноприйнятої банківської практики та орієнтується на середній рівень кредитного ризику. Агресивний вид кредитної політики за пріоритетну мету кредитної діяльності ставить максимізацію прибутку за рахунок кредитної діяльності, не враховуючи високий рівень кредитного ризику, що супроводжує ці операції.

Крім цього, важливим для класифікації кредитних політик банку є обраний банком тип конкурентної боротьби. За цією ознакою пропонуємо виділяти:

- наступальну кредитну політику, яка визначає, що банк, який її застосовує, планує стати лідером у певному виді кредитної діяльності чи на певному сегменті ринку кредитних послуг. Зазвичай, вона застосовується лише до одного чи кількох окремо взятих банківських кредитних продуктів, там, де існують сприятливі умови для її реалізації. Реалізація такої кредитної політики є ризиковою щодо завоювання та збереження ринкових позицій і пов'язана зі значними витратами ресурсів, тому її можуть застосовувати великі банки або банки, що функціонують в умовах відносно стабільного ринкового середовища;
- оборонну кредитну політику, яка має на меті збереження стабільних позицій банку на ринку кредитних послуг. Такий вид кредитної політики є менш ризиковим щодо завоювання і збереження ринкових позицій, витрати ресурсів, пов'язані з її реалізацією, є мінімальними, тому її доцільно застосовувати малим і середнім банкам або банкам, що функціонують в умовах нестабільного ринкового середовища;
- комбіновану кредитну політику, яка передбачає поєднання перших двох видів, вибір яких визначається, насамперед, впливом зовнішнього середовища: якщо зовнішнє середовище сприятливе і внутрішній потенціал є високим, то впроваджується наступальна стратегія, і – навпаки.

При формуванні кредитної політики банку обов'язково слід сформувати систему критеріїв її ефективності, які є індивідуалізованими для кожного банку залежно від обраного ним виду кредитної політики з урахуванням економічної, політичної та соціальної ситуації в регіоні його функціонування.

Вважаємо, що головними кількісними критеріями ефективності кредитної політики банку є дотримання показників прибутковості та рівня ризику кредитної діяльності банку на встановленому цільовому рівні, не загрожуючи при цьому фінансовій стійкості та конкурентоспроможності банку протягом планового періоду.

До якісних критеріїв ефективності кредитної політики банку в найбільш загальному вигляді можна віднести дотримання принципів її формування, зокрема дотримання вимог банківського регулювання і нагляду, відповідність банківській політиці та концепції управління ризиками, забезпечення внутрішньої збалансованості окремих напрямів кредитної політики та їх відповідності умовам зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування банку.

У рамках третього етапу здійснюється розробка заходів щодо реалізації кредитної політики банку і створення внутрішньої нормативної бази, функціонування механізмів реалізації політики та їх безпосередня реалізація, оцінка досягнення цілей реалізації кредитної політики банку і, в разі потреби, її коригування.

Механізми реалізації кредитної політики банку повинні передбачати визначення: географії діяльності банку; обмежень сукупної суми наданих кредитів, обмежень для різних категорій і типів кредитів, які надаватиме банк, та встановлення процедур їх надання; максимального строку, на який можуть надаватися кредити; вимог до інформації, що надається позичальником; заходів уникнення концентрації кредит-

ного портфеля і порядку встановлення лімітів; технології встановлення процентних ставок за користування кредитами різних типів, роботи із забезпеченням і проблемною заборгованістю тощо.

Висновки. За результатами проведеного дослідження вважаємо, що невід'ємною складовою механізму кредитного забезпечення суб'єктів господарювання є кредитна політика банків, яка, у свою чергу, визначає базові засади управління кредитним ризиком та організації кредитного процесу.

Кредитна політика банків має двоякий вплив на рівень забезпечення кредитними ресурсами суб'єктів господарювання та їхню ділову активність. По-перше, вона прямо впливає на вибір банками цільових груп позичальників за видами економічної діяльності, характерними галузевими ознаками й географічним положенням, продуктами кредитування тощо. По-друге, неефективна кредитна політика призводить до зростання рівня кредитного ризику, збільшення обсягів проблемної заборгованості, що відволікає ресурси банку в резерви на покриття можливих втрат, унаслідок чого зменшується кредитний потенціал банку.

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо, що необхідним є формалізація факторів впливу на формування і реалізацію кредитної політики банків з використанням методів економіко-математичного моделювання; удосконалення заходів уникнення концентрації кредитного портфеля і порядку встановлення лімітів; технології встановлення процентних ставок за користування кредитами різних типів, роботи із забезпеченням і проблемною заборгованістю тощо.

Список використаних джерел

1. Аванесова І. А. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку / І. А. Аванесова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми : Мрія-1 ЛТД ; УАБС, 2004. – Т. 9. – С. 316–329.
2. Корекція банківських стратегій в умовах європейської боргової кризи та її вплив на фінансову систему України (інформаційно-аналітичні матеріали) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lfr.org.ua/ru/analytics/328-2011-11-15-10-45-13.html>.
3. Малахова О. Л. Банківська система у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / Олена Леонідівна Малахова. – Тернопіль : ТАНГ, 2004. – 242 с.
4. Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=127394>.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

Summary. It was determined that at the present stage of development of Ukrainian banking system the issue of the improving of banks credit policy, which is an essential component of credit securing mechanism of entities, is still urgent. The essence of credit policy and its mechanism of the development and implementation are highlighted. The main changes which have occurred in the credit policy of banks.

Keywords: bank, bank credit policy, mechanism of the development and implementation of bank credit policy.